

הרב צבי שורץ

סוכת שלום וסוכת שלם

הקדמה

במדרש שוחר טוב (ו, על הפסוק תהילים יב, א: 'למנצח על השמינית'): זהו שאמר הכתוב שבע ביום הללתיך - אריב"ל אלו שבע מצוות שבקריאת שמע: יוצר, אהבה רבה, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר, אמת ויציב וגאל ישראל. ולפי שאין ציצית בערבית, מוסיפין הפורס סוכת שלום בשבת ויו"ט¹, ובחול שומר עמו ישראל לעד.

ואכן נפסק ב'שלחן ערוך' ובטור² שבתפילת ערבית של שבת ויום טוב אומרים 'הפורש סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים'. מהי משמעותו של הביטוי 'סוכת שלום'? האם הוא קשור לפסוק מתהילים (עו, ג) 'ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון'? ומדוע אומרים זאת רק בתפילת ערבית בשבת ובמועדים? הפרשנות למושג 'סוכת שלום' משתרעת על תחומים רבים; מן היחיד אל הכלל, ומהעולם הזה עד ימות המשיח והעולם הבא.

א. שבת שלום

ה'רוקח' בסידורו³ מסביר מדוע בחול אומרים 'שומר עמו ישראל' ובשבת 'הפורש סוכת שלום':

לפי שבשבת אין צריכים שמירה. ובימי המעשה, זה יוצא השדה וזה במלאכתו, אבל בשבת כל אחד הולך לביתו ואין צריך שמירה אז פורס סוכת שלום. וכן נכתב בטור (או"ח סי' רסז):

שחותם ופורס סוכת שלום עלינו ועל ירושלים עירך, ברוך אתה ה' הפורס סוכת שלום עלינו ועל עמו ישראל ועל ירושלים. ואין חותמין שומר עמו ישראל לעד, כדאיתא במדרש, שבשבת אין צריכין שמירה, שהשבת שומר. ונוהגין לומר פסוק ושמרו בני ישראל וגו', לומר, שאם ישמרו שבת אין צריכין שמירה. ובהערות על ה'רוקח'⁴ מביא שלשבת עצמה יש סגולה עצמית של שלום, עפ"י מדרש

1. פירושי סידור התפילה לרוקח לר' אלעזר מורמיזא ח"ב, מהד' הרשלה, עמ' תעב הערה 258, מביא מקורות שאומרים גם בחול 'הפורס סוכת שלום', וכך גם עולה מדברים רבה פ"ה טו: קריאת שמע חותמת בשלום - 'הפורס סוכת שלום'. ולא חילק בין שבת לחול.
2. שו"ע וטור, או"ח סי' רסז.
3. פירושי סידור התפילה לרוקח, שם, עמ' תעב-תעג.
4. שם הערה 259.

תהילים (פר' צב): 'מזמור שיר ליום השבת - ליום ששבתו המזיקין מן העולם'.
יסוד זה, שהשבת עצמה היא 'סוכת השלום', מפורש בזהר הקדוש (ח"א מח ע"א):
תא חזי כד אתקדש יומא במעלי שבתא סוכת שלום שריא ואתפריסת בעלמא
מאן סוכת שלום דא שבתא וכל רוחין ושדין וכל סטרא דמסאבא כולהו טמירין...
ולא בעינן לצלאה על נטירו כגון שומר את עמו ישראל לעד אמן דהא דא ביומא
דחול אתתקן דעלמא בעיא נטירו אבל בשבת סוכת שלום אתפריסא על עלמא
ואתנטיר בכל סטרין ואפילו חייבי גיהנום נטירין אינון וכולא בשלמא אשתכח
ועלאין ותתאין ובגין כך בקידושא דיומא מברכין הפורס סכת שלום עלינו ועל כל
עמו ישראל ועל ירושלים.

מהי סוכת שלום? היא השבת. ועוד מסביר בפירוש 'זהר בהיר' שסוכת שלום היא
השכינה הקדושה - סוד המלכות ששורה בעולם, ואין צורך להתפלל על שמירה 'שומר
עמו ישראל לעד אמן', כי זה נתקן ביום חול, שהעולם צריך שמירה מן המזיקים. אבל
בשבת, שהשכינה פרוסה בעולם, העולם נשמר מכל הצדדים. ומסיים ה'רוקח':
ומה שאומר סוכת שלום ועל ירושלים, לפי שכתוב ויהי בשלם סוכו, סוכה נאה יש
לו להקדוש ברוך הוא בעיר שלם, היא ירושלים. לכך סמך ולמקנהו עשה סוכות,
על כן קרא שם המקום ההוא סוכות, ויבא יעקב שלם ללמדך סוכות מיד שלם,
שיקויים והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי היא סוכת שלם, אז
יפרוש שלום על ירושלים וישראל.

מפירושו עולה שיש בתפילת 'השכיבנו' שני סוגים של סוכות שלום: השבת עצמה היא
השראה אלוקית שיוצרת שלום, ובירושלים - בית המקדש הוא סוכת שלומו של הקב"ה
שעושה שלום בעולם. וכך עולה מן התרגום לישעיה (ד, ו) על הפסוק 'וסוכה תהיה לצל
יומם' - 'ועל ירושלים תהא מטלת ענני' (על ירושלים תהיה סוכת ענני - כבוד ה' המסמל
השראת שכינה).

ב. סוכת ההשגחה

המהר"ל⁵ לומד שיש מכנה משותף בין סוכה לירושלים והוא השלום, שהוא תוצאה של
השמירה וההשגחה המיוחדת שיש בסוכות ובירושלים. כל עניינה של הסוכה הוא שמירה
והשגחה, ושלושת הרגלים הם רגלי הדת (עיקרי אמונה) שעומדת עליהם הדת:
כי חג הפסח בו נודע שהוא יתברך כל יכול על ידי אותות ומופתים עד קריעת ים
סוף שהיה בשביעי של פסח ובו נודע בבירור שהכל ביכולתו ואין חוץ ממנו, וחג
השבועות בו נודע נתינת התורה, וחג הסוכות שהושיב אותם בענני כבוד בשמירתו
זה מורה על ההשגחה והשמירה שהיה עליהם ולא עזב אותם שהושיב אותם
בסוכות שהיא השמירה.

ביותר באים לידי ביטוי ההשגחה והשמירה האלוקית בירושלים:

5. גבורות השם פרק מז.

ודבר זה נראה מן ירושלים אשר היה השם יתברך שומר אותה תמיד וכדכתיב: על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים⁶ וגו' וזה שתיקנו פורס סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים, כי העיר הזאת שומרה הוא השם יתברך תמיד. ואם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר.⁷

לפיכך אין בשמיני עצרת מצוות סוכה, כי השמירה היא כנגד העכו"ם: ובחג הסוכות היו מקריבין שבעים פרים נגד שבעים אומות ויום השמיני פר אחד נגד אומה יחידה. לכך פר אחד באחרונה, כי אחר שיעברו אומות עכו"ם (מן העולם) יהיו נשארים ישראל וכל זמן ששבעים אומות עכו"ם בעולם אז צריך סוכה ושמירה. וכאשר יעברו שבעים אומות עכו"ם אז אין כאן סוכה, כי אין צריך עוד סוכה ושמירה, כאשר אין עכו"ם עוד מושלים.⁸ מדבריו עולה שבירושלים ובסוכות שורר שלום מיוחד, בשל השמירה וההשגחה שמגנים עליהם מכל צר ואויב. כל תפילת 'השכיבנו' היא בקשה להגנה לשמירה ולשלום, ולכן מתאימים הביטויים: 'ופרוס עלינו סוכת שלומך' ו'הפורס סוכת שלום עלינו... ועל ירושלים'.

ג. שלום ורעות

הרב דסלר⁹ רואה במצוות סוכה את 'ביטול היש'. כל עניינה של הסוכה הוא היותה דירת ארעי, שאדם ידע שאין שום קביעות בעוה"ז וכל ההנאות חולפות, והקביעות היא דמיון שווא, ורק שאיפות רוחניות מביאות לידי אושר ושמחה. לכן נקראת הסוכה 'סוכת שלום', כי כל זמן שבני אדם שואפים למטרות גשמיות, וכל אחד רוצה מה שיש לחברו, אי אפשר שיהיה שלום ביניהם, ומכאן שורש כל המריבות והמלחמות. אך כשואפים כולם למטרות רוחניות, אז שוררים אחדות ושלום. הרמז לכך הוא הסוכות שהקב"ה הושיב בהן את עם ישראל ביציאתם ממצרים, שלדעת ר' אליעזר היו ענני הכבוד שהיו במדבר, וענני הכבוד באו בזכותו של אהרן שהיה 'אוהב שלום ורודף שלום'. כך יובן גם המדרש בילקוט שמעוני (פ' אמור רמז תרנג):

למה אנו עושים סוכה אחר יום כיפורים? בראש השנה יושב הקב"ה בדין על כל באי עולם וביום הכיפורים הוא חותם את הדין. שמא יצא דינן של ישראל לגלות, ועל ידי כן עושין סוכה וגולין מבתיהן לסוכה והקב"ה מעלה עליהן כאילו גלו לבבל.

וכיצד הסוכה היא במקום גלות? מסביר הרב דסלר שהרי החטא שגרם לגלות הוא שנאת חנם, וע"י 'ביטול היש' שמגיעים אליו בעקבות קיום מצוות הסוכה, מתבטל כוח הנטילה שגורם לשנאה, ומתעוררים האחדות ושלום בין בני ישראל, וממילא ניצולים מגלות.

6. ישעיהו סב, ו.

7. גבורות השם, שם.

8. שם.

9. מכתב מאליהו, ח"ב דרשה לסוכות, עמ' 106.

ד. קיום העולם

ה'נחלת יהושע'¹⁰ מחדש שהסוכה נקראת 'סוכת שלום' כי היא זכר לענני הכבוד שהקיפו את ישראל בצאתם ממצרים, וחיבור כל הפרטים יצר את הכלל:
ורוח השלום והאחדות אשר השפיע ה' על ישראל שיתאחדו הפרטים יחד ויחזק ע"י זה קיום כלל הלאום.

לזו הכוונה גם במדרש שענני הכבוד היו בזכות אהרון, איש השלום. כך מסביר ה'נחלת יהושע' גם את המדרש בילקוט שמעוני (תהלים עו, רמז תתיג):
'ר' ברכיה בשם רבי חלבו אמר מתחילת ברייתו של עולם עשה לו הקב"ה סוכה בירושלים והיה מתפלל בתוכה שנאמר ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון.
היות שכל קיום העולם תלוי בשלום בין כל הפרטים, היה הכרח ליצור את סוכת השלום לפני בריאת העולם:

ולוא חלילה נסתלק כוח השלום וחדלו כל הנמצאים להשפיע כי אז שבתה וחדלה כללות העולם להתקיים וחזר העולם לתוהו ובוהו.
זה איננו השלום במשמעות המצומצמת של מידות בין אדם לחברו, אלא זהו השלום שהוא קיום הנבראים שנהפכים לאגודה אחת. מכוח 'סוכת שלום' זו נבראו גם ענני הכבוד שיוצרים מסגרת של עם, ומכוח שלום זה יש קיום לאדם, לאומה ולעולם. לכן בתפילת השבת, שהיא נשמת העולם, אנו מתפללים על קיום כל 'המעגלים': 'ופרוס עלינו סוכת שלום... הפורס סוכת שלום עלינו, ועל כל עמו ישראל, ועל ירושלים'. הקב"ה, שברא את יסוד קיום הנבראים, הוא ייתן לנו קיום שלם כפרטים, לכל עם ישראל, ולכל העולם (שמרכזו בירושלים, שלפי המדרש הנ"ל היא יסוד קיום העולם).

ה. שלום ולא מלחמה

הרב שלמה פיישר¹¹ מבאר ש'סוכת השלום' שהקב"ה יפרס על ירושלים תהיה במלחמת גוג ומגוג, אז תבאנה כל האומות בחג הסוכות להילחם בירושלים,¹² והקב"ה יפרס בחג הסוכות 'סוכת שלום' על ירושלים, וישראל לא יינזקו. הוא מפרש זאת בעקבות רש"י (תהלים עו), שם מופיע הפסוק 'ויהי בשלם סוכו': 'שכל המזמור מדבר במפלת סנחריב, שלא מצינו אויב נופל בירושלים אלא הוא, והרי הגמרא (סנהדרין צד ע"א) אומרת שסנחריב היה ראוי להיות גוג ומגוג. כך יבואר גם הפסוק בתהילים לא, כא: 'תצפנם בסוכה מריב לשונות' - אלו שבעים הגויים והלשונות שיתקבצו בירושלים, כמו שכתוב בישיעיהו (סו, יח): 'מעשיהם ומחשבותיהם באה לקבץ את כל הגויים והלשונות', ובהמשך אומר הנביא 'ושילחתי מהם פליטים...'. - אלו פליטי מלחמת גוג ומגוג. דוד המלך רומז שהקב"ה יצפין את ישראל בסוכת שלומו בירושלים ויצילם מריב הלשונות של שבעים

10. רבי יהושע העשיל בן רבי יצחק יואל רבינוביץ, אבי חסידות מונסטריץ.

11. בית ישי, דרשות, דרוש ג לסוכות, עמ' רא.

12. עפ"י זכריה יד.

אומות העולם. גם הרב יצחק בורודיאנסקי¹³ מפרש ש'סוכת השלום' זו הנהגה מיוחדת של הקב"ה להצלה מרעה, כמו בפסוק 'כי יצפוני בסוכו ביום רעה'¹⁴, אף שהשטן מקטרג בשעת הסכנה, אבל מי שנמצא ב'סוכת השלום' יינצל, כי אינו נמצא במקום הסכנה כלל. ולראיה הוא מביא את דברי 'לקוט שמעוני' (פ' אמור רמז תרנג):

וסוכה תהיה לצל יומם¹⁵ - אמר ריש לקיש: כל מי שמקיים מצות סוכה בעוה"ז אני מסיך עליו מחמתו של יום. וכן לעתיד לבא עושה הקב"ה סוכה לצדיקים ומטמין אותם לתוכה. וכשבאין אומות העולם להיכנס אל א"י ולעשות מלחמה עמהם, הקב"ה נלחם עם הגויים שנא' ויצא ה' ונלחם בגויים ההם כיום הילחמו ביום קרב.¹⁶ ומהו עושה? מסכך על ראשם של ישראל שנא' סכות לראשי ביום נשק.¹⁷

1. שלום ירושלים וסוכת לוויתן

הרב בן ציון אבא שאול¹⁸ מביא בשם ה'חשק שלמה'¹⁹ שסוכת השלום שהקב"ה יפרוס עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים' היא אותה הסוכה שעתידי הקב"ה לעשות מעורו של לוויתן²⁰ ולפרוש על חומות ירושלים,²¹ והיא סוכה של שלמות. לכן כל הסוכות במקרא הן בכתוב חסר, בלי ו' (סוכת), אבל הסוכה לעתיד לבוא כתובה בכתוב מלא: 'ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון' - כשה' ישכון בציון, תהיה הסוכה שלמה. ונקראת סוכת שלום במשמעות כפולה: היא שיא השלמות והיא גם פרושה מעל שלם - ירושלים. ועל סוכה זו שמעל ירושלים רמזה הנבואה בישעיהו (ד ה-ו):

וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ונוגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חופה. וסוכה תהיה לצל יומם.

ובתרגום יונתן: 'ועל ירושלים תהא מטלת (סוכת) ענני לאטללה (לסוכך) עלה'. לכן תיקנו לומר תוספת זו של 'הפורס סוכת שלום' רק בשבת ויו"ט: משום דסוכה זו תהא לעתיד לבא, ביום שכולו שבת וטוב. וכן תיקנו לומר זה בשבת שהוא מעין עוה"ב ויו"ט איקרי שבת.

13. הליכות יצחק, סוכה עמ' פ.

14. תהילים כז, ה.

15. ישעיהו ד, ו.

16. זכריה יד, ג.

17. תהילים קמ, ח.

18. ברכת ציון, על סידור התפילה, תפילות שבת, שער יג.

19. הרב שלמה הכהן, מו"ץ דוילנא (ההגהה מובאת בסוף מסכת סוכה, ש"ס וילנא, בהשמטה לריש המסכת).

20. במהות סוכה זו עיין במאמרי, 'סוכת עורו של לוויתן', אמונת עתיך 121 (תשע"ט), עמ' 7-13.

21. בבא בתרא עה ע"א.